

VILKMERGĖS KULTŪROS LOPŠYS

Zita SABULIENĖ

Motinos diena

*Baltais žiedais pražydę sodai,
Žydros padangės šypsena.
Pavasarinio vėjo mostais
Netyla vyturio daina.*

*Įteikus motinai gėlyčių,
Sugrįš vaikystė mintimis.
Glėby gražiausių pasakėlių
Šilčiausia likus jos širdis.*

*O jei kapų ramybės guli –
Prie puokštės žvakė ir malda.
Visoms mamytėms ir močiutėms
Ši šventinė diena skirta.*

Metų sukaktys

Sukanka 115 metų, kai 1905 m. gegužės 10 d. Krokovoje mirė gydytojas, dailininkas, 1863 m. sukilimo Lietuvoje veikėjas Boleslovas Dluskis. Jis gimė 1826 ar 1829 m. rugpjūčio 19 d. Zamušės palivarke, Taujėnų valsčiuje, Ukmergės apskrityje.

Sukanka 95 metai, kai 1925 m. gegužės 11 d. Užulėnio kaime Taujėnų valsčiuje Ukmergės apskrityje gimė Vincentas Jalinskas, kunigas monsinjoras. Mirė 2019 m. liepos 21 d. Kaune. Palaidotas Kauno arkikatedros šventoriuje.

Sukanka 95 metai, kai 1925 m. gegužės 15 d. Alovėje, Alytaus rajone, gimė Liuda Kadžytė-Kuzavinienė, kalbininkė, mokytoja ekspertė, socialinių mokslų daktarė. Baigė Ukmergės gimnaziją. Dėstė Ukmergės pedagoginėje mokykloje. Mirė 2012 m. birželio 11 d. Palaidota Ukmergės Dukstynos kapinėse.

Sukanka 150 metų, kai 1870 m. gegužės 20 d. Taujankų kaime, Taujėnų valsčiuje, gimė Benediktas Krištaponis, kunigas, visuomenės veikėjas, knygnešys. Mirė 1944 m. sausio 6 d. Adutiškyje. Palaidotas Taujėnų bažnyčios šventoriuje.

Sukanka 15 metų, kai 2005 m. gegužės 21 d. Santa Monikos mieste, Kalifornijos valstijoje, JAV, mirė Antanas Mikalajūnas (gimė 1914 m. balandžio 8 d. Dvareliškių kaime, Želvos valsčiuje), filantropas, kultūros ir mokslo rėmėjas.

Ukmergės Vladio Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Ukmergės žydų bendruomenė – istorijos kryžkelėse

Skaistė VASILIAUSKAITĖ-DANČENKOVIENĖ

Ukmergė, iki kol ją nusiaubė karai, buvo žydiškas miestas, prieš I Pasaulinį karą per 50 proc. gyventojų sudarė žydai. Taigi, žydų bendruomenė Ukmergėje turi gilią šaknį, o bendruomenės gyvavimas tampriai susipynęs su miesto ir šalies istorijos tarpniais. Apie bendruomenės veiklas šiandien pasakoja Ukmergės žydų bendruomenės pirmininkas Artūras Taicas.

Ištakos mena kunigaikščių laikus

Ukmergės istorinė atmintis saugo žydų prisiminimą senosiose žydų kapinėse, esančiose Vilniaus gatvėje. Kapavietei beveik keturi šimtai metų, o žydų gyventa dar seniau. Tad Ukmergės žydų bendruomenė mena dar Vytauto Didžiojo laikus, o bendra žydų tautos ir miesto raidos istorija labai glaudi.

„Iš mūsų perspektyvos žvelgiant į kiek artimesnius laikus, kai Vilniaus kraštą savinasi Lenkija, Ukmergės žydų bendruomenė buvo antra pagal dydį po Kauno žydų bendruomenės. Daugiau kaip pusę Ukmergės gyventojų sudarė žydai“, – pasakoja bendruomenės pirmininkas. „Prisimenant tragiškus istorijos momentus, Pivonijos šile yra trečia pagal dydį Lietuvoje žydų sušaudymo vieta. Dar daugiau skaudžių netekčių teko matyti Paneriams ir IX-ajam fortui. Nors tai ir nemalonūs prisiminimai, tačiau tai turime žinoti ir iš jų mokytis“, – sako A. Taicas, keliaudamas per istorijos tarpnius.

„Bendruomenė Ukmergėje nuo senų laikų buvo didelė, aktyvi ir turėjo gerą vardą. Dabar bendruo-

menė jungia keturiasdešimt narių, kurių dauguma gyvena mieste ir yra vyresnio amžiaus. Jaunimas emigruoja į didmiesčius, kitas šalis – taip yra ir su Ukmergės žydų bendruomenės jaunais žmonėmis. Tikėtina, kad rajone gyvena ir daugiau žydiškų šaknų turinčių asmenų, kurių nepažįstame, o jie nežino apie mūsų veiklą, todėl neištraukia“, – kalba pirmininkas.

Narystė – kilmės ir šeimos ryšio pagrindu

Norint tapti bendruomenės nariu, reikia pateikti prašymą. Pagrindinis kriterijus – asmuo turi būti žydiškų šaknų turintis Ukmergės rajono gyventojas.

„Visi žydų kilmės asmenys ir jų šeimos nariai gali tapti bendruomenės nariais. Jeigu vyras yra žydų kilmės, o žmona – lietuvė, vyrui tapus žydų bendruomenės nariu, jo žmona ir vaikai taip pat tampa nariais“, – apie įstojimo sąlygas sako bendruomenės pirmininkas. Tikslus žydų kilmės asmenų, gyvenančių Ukmergės rajone dabar, skaičius nėra žinomas. „Lietuva dar tik tris dešimtmečius yra nepriklausoma. Antisemitizmas, kuris buvo ypač gajus sovietmečiu, dabar gerokai sumažėjęs, tačiau vis dar egzistuoja“, – pastebi A. Taicas, kalbėdamas apie narystę.

Įsikūrė tolerancijos centre

Ukmergėje, buvusioje žydų mokykloje, pernai įsteigtas Tolerancijos centras. Po jo skliautu įsikūrė ir Ukmergės žydų bendruomenė, turinti atskirą patalpą. Atidarymo iškilmes vyko rugsėjo 1-ąją dieną. Renginį pastebėjo ir Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda bei

Ukmergės žydų bendruomenės pirmininkas Artūras Taicas.

Seimo pirmininkas Saulius Skvernelis, atsiuntę raštiškus pasveikinimus.

Kadangi šiuo metu dėl institucijų sujungimo išgyvenamas pereinanasis laikotarpis, žydų bendruomenės aktyvumas patalpoje mažesnis, tačiau ateityje norėtų rinktis dažniau. „Bendruomenei įsikūrus įstaigoje, pats centras įgauna tam tikrą socialinį atspalvį, todėl labai svarbu kartu su kitais entuziastais tęsti šią iniciatyvą“, – mąsto A. Taicas. „Kiti rajonai stebi šį projektą ir norėtų turėti panašų bendradarbiavimą savo krašte. Mūsų sėkmės atveju jis būtų kartojamas ir kitose savivaldybėse.“

Buriasi per šventes

Bendruomenės veiklų spektras – platus. Nariai renkasi kartu švęsti šventes, į renginius, paminėti istorines datas ir tiesiog pasibūti ir pasidalyti džiaugsmiais bei rūpesčiais. „Bendruomenė, kaip juridinis vienetas, savo veiklomis apima daug sferų – nuo socialinių klausimų sprendimo iki švenčių organizavimo bei projektų įgyvendinimo, kuriuos vykdo pati arba su partneriais“, – sako pirmininkas.

Yra ir tradicinių švenčių. Roš hašana – žydų Naujųjų Metų šventė, švenčiama pagal Hebrajų kalendorių.

Nukelta į 8 p.

Minint Vilniaus Gaono metines – gimnazistų kūryba

Neseniai minėjome didžiojo Lietuvos rabino, iškiliausio litvakų kultūros atstovo, XVIII amžiaus išminčiaus, religinės minties lyderio Elijo ben Saliamono Zalmano (Vilniaus Gaono) 300-ąsias gimimo metines.

Gaonas (hebr. genialus, didis; sk. gaonas) – žydų talmudinių mokyklų vadovo titulas; vėliau Gaonais imta vadinti ir žymius rabinus – Talmudo išmanytojus; šį titulą turėjo XVIII a. Vilniaus rabinas Elijas.

Vilniaus Gaono vardas išgarsino Vilnių kaip Šiaurės Jeruzalę ir įkūnijo Lietuvos žydų mokslingumo šlovę. Jo galingas intelektas ir erudicija lėmė, kad Vilnius tapo dvasiniu žydų centru, garsėjusiu visame pasaulyje.

Lietuvos Seimas 2020-uosius paskelbė iškilaus XVIII a. išminčiaus, kultūros atstovo Vilniaus Gaono ir Lietuvos žydų istorijos metais.

Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejus skelbia, kad Vilniaus Gaonas pradėjo naują Mikros (Šventraščio), Mišnos ir Talmudo

tyrinėjimų erą. Vilniaus Gaono kūrybinis palikimas – Mikros, Mišnos, Talmudo, Tikune Ha-zohar (Švętojimo knyga), Tikunim Mi-zohar Chadaš (Naujoji Švętojimo knyga) komentarai – jau kelis šimtmečius žydų išminčių ir mąstytojų veikalų garsiausiose pasaulio ješyvose.

Ilgainiui Gaonas tapo legendine, netgi mistifikuota asmenybe, jo vardą apgaubė spalvingiausi padavimai, pasakojimai apie jo gyvenimą, keletą šimtmečių perduodami iš lūpų į lūpas, tapo žinomi įvairiausiose žydų diasporose skirtinguose kraštuose.

Elijas ben Solomon Zalmanas gimė 1720 m. Jo tėvas Solomonas Zalmanas buvo gilus Talmudo žinovas, Vilniaus rabino Izaoko Kremerio palikuonis.

Jau vaikystėje Elijas išsiskyrė iš savo bendraamžių ypatingais gabumais. Būdamas šešerių Vilniaus Didžiojoje sinagogoje jis sakė pamokslą, kuriame atsiskleidė ypatingai tokiam amžiui geras rabinistinės literatūros išmanymas.

Nukelta į 8 p.

Gimnazistai kūrė darbus, skirtus žydų bendruomenei ir Vilniaus Gaono 300 metų sukakčiai atminti.

Ukmergės žydų bendruomenė – istorijos kryžkelėse

Atkelta iš 7 p.

Septynias dienas trunkanti Pesach žymi Izraelio tautos išėjimą iš Egipto vergijos, ji dar vadinama Neraugintos duonos švente.

Purim – pavasario šventė, kurios metu švenčiama žydų išgelbėjimas nuo mirties Babilone.

Aštuonias dienas kasdien uždegant po žvakę ir skaitant Torą švenčiama Chanuka. Jom Kipur – kasmetinė atpirkimo arba permaldavimo diena, didžiausia žydų religinė šventė, vykstanti tarp rugsėjo 14 d. ir spalio 14 d.

Po jos švenčiama Sukot, Lietuvoje vadinama Kūčkėmis, septynias dienas prisimenant keturiasdešimties metų klaidžiojimą po dykumą.

Ukmergės žydų bendruomenė kai kurių švenčių švęsti vyksta į kitus rajonus. Bendraujama su Panevėžio, Šiaulių, Kauno, Vilniaus žydų bendruomenėmis.

Teikia paramą nariams

Bendruomeniškumas padeda išlaikyti tradicijas, tautinius, istorinius bei religinius momentus ir telkia narius. „Esminis dalykas – bendri suėjimai, kai kartu pasidžiaugi, paliūdi, kad vyresnioji karta palieka mūsų žemę“, – sako pašnekovas.

Pasak jo, vykdat projektus, sprendžiami ir socialiniai klausimai. Kartu su Lietuvos žydų bendruomene vykdomos įvairios programos senjorams – sveikatinimo programa, pagal kurią vyresnio amžiaus žmonės turi galimybę pasinaudoti masažo paslauga, socialinės paramos programa, kuri suteikia prekybos centro korteles su tam tikra suma maisto produktams.

„Tai svarbi parama, nes pensijos nedidelės ir finansiniai ištekliai maži. Yra ir programos vaikams – šeimos gauna kortelę įsigyti drabužiams, pasirošti mokslo metams. Vyksta žiemos ir vasaros stovyklos, į kurias vaikai kviečiami pabūti kartu su žydų kilmės bendraamžiais iš kitų šalių, išmokti kalbinių ir istorinių dalykų. Šios programos

finansuojamos ne bendruomenės, bet pasaulinės žydų organizacijos lėšomis“, – pasakoja A. Taicas. Anot jo, organizuojant veiklas, daug kas priklauso ne tik nuo pinigų, bet ir nuo pačių žmonių entuziazmo.

Gausu bendradarbių

Ukmergės rajono savivaldybė yra viena iš Lietuvos žydų paveldo kelio asociacijos steigėjų, todėl bendruomenė darniai bendradarbiauja su vietos savivalda, kultūros organizacijomis, įstaigomis, mokyklomis. Taip pat dirbama su tolerancijos centrais Lietuvoje.

Apžvelgiant penkerių–septynerių paskutinių metų bendradarbiavimo pasiekimus, yra kuo pasidžiaugti. Kartu su savivaldybės Kultūros ir turizmo skyriumi išleisti du knygos „Ukmergės žydų bendruomenė“ tomai.

Prieš porą metų senosiose žydų kapinėse pastatytas memorialas, skirtas trimis svarbioms sukaktims paminėti – Lietuvos valstybės šimtmečiui, Izraelio valstybės septyniasdešimtmečiui ir Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo trisdešimtmečiui.

Tai pirmas toks memorialas Lietuvoje, minintis žydų savanorių, kovojusių už Lietuvos laisvę, atminimą. Jame įamžinti keturi 18–21-erių metų amžiaus jaunuoliai, galintys būti pavyzdžiu, ko galima siekti Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, šiandienos jaunimui. Visi keturi jaunuoliai guldė galvas už Lietuvą.

Bendro projekto su savivaldybe dėka ant buvusios didžiosios žydų sinagogos (dabar Sporto mokyklos) pastato sienos atsirado žemėlapis ir įamžintas žymus, daug Ukmergei bei Lietuvai nusipelnęs, žydas Chackelis Lemchenas. Jis buvo Ukmergės hebrajų mokyklos mokytojas, o vėliau tapo Jono Jablonskio padėjėju.

„Iki šiol didelio palaikymo visada sulaukdavome tiek iš Ukmergės turizmo ir verslo informacijos centro, tiek ir iš Ukmergės kraštotyros muziejaus. Savivaldai sujungus

Ukmergės žydų bendruomenė kasmet pamini Holokausto aukas Pivonijos šile.

šias dvi įstaigas, planuojame tęsti bendradarbiavimą. Dabartinis laikotarpis veiklomis kiek pasyvesnis – skirtas sutarčių pasirašymui“, – sako bendruomenės pirmininkas.

Kartu su partneriais išleistas fotografijų albumas, kuriame sudėti dviejų bendruomenės narių, fotografų M. Levi ir S. Bajer darbai.

„Džiaugiamės ilgamečiu bendradarbiavimu su dabartine Dukstynos progimnazija, kurią ir pats baigiau. Mokytoja Vida Pulkauninkienė įvairiomis iniciatyvomis, kurias įgyvendina su mokiniais, labai prisideda prie tolerancijos sklaidos. Ji buvo ir mano mokytoja“, – puoselėjamu ryšiu dalijasi A. Taicas.

Finansiniai galvosūkių

Bendruomenė susiduria su finansiniais iššūkiais, nes savo pajamų, išskyrus knygų pardavimą, neturi. Pagrindiniai bendruomenės rėmėjai – Geros valios fondas, finansuojantis žydų bendruomenių projektus iš lėšų, gautų iš restitucijos. Šiai dienai dar nežinoma, ar bus įgyvendinti šiamečiui projektai, nes atsakymas dėl finansavimo negautas.

Santykis su visuomene

Metai iš metų kuriamas vis glaudesnis Žydų bendruomenės santykis su plačiąja visuomene. Su tolerancijos centrais inicijuojamos

Ukmergės žydų bendruomenė renka Tolerancijos centre.

pažintinės išvykos ne vien žydų kilmės vaikams, bet ir kitiems, kam įdomu, kas yra žingeidūs ir nori geriau suprasti istoriją. Ilgametė tradicija – pirmąjį rugsėjo sekmadienį, bendradarbiaujant su mokyklomis, organizuojama gyvoji edukacija apie holokaustą, kai vaikai mokosi istorijos ne iš vadovėlių, bet bendraudami su liudininkais. Kalbama, kodėl vyko holokaustas ir kodėl tai negerai.

Rajono seniūnijose iki karo taip pat būta didelių ir stiprių žydų bendruomenių – Želvoje, Siesikuo. Nors šiandien, atsižvelgiant į ekonomiką ir migracijos iššūkius, miesteliai traukiasi, ir žydų bendruomenių juose nebeišliko, su seniūnijomis bendradarbiaujama, siekiant išlaikyti istorinę atmintį.

Žydų metų paminėjimas

2019 m. išleistoje Ryčio Sabo knygoje „Gaono kodas“ minimas ir Ukmergės kraštas, Želvos miestelis. Ukmergės žydų bendruomenė džiaugiasi konsultacijomis prisidėjusi prie knygos gimimo.

Ukmergės rajone gyveno daug įžymių žydų, pati bendruomenė buvo gausi ir plati. Bendruomenė turi sukaupusi didžiulį archyvą su tarpukariu Ukmergės krašte gyvenusių žydų kortelėmis, kur įrašyti vardai, pavardės, akių spalva, profesija ar amatas.

Minint Vilniaus žydų Gaono metus, galvojama apie knygos išleidimą.

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Minint Vilniaus Gaono metines – gimnazistų kūryba

Atkelta iš 7 p.

Skirtingai nei tuo metu buvo priimta, Eljas nestudijavo ješyvoje ir labai anksti pradėjo savarankišką Šventraščio bei Talmudo studijas. Kurį laiką (nuo septynerių metų) Elijahu studijavo vadovaujamas Kėdainių rabino Mozės Margalio.

Po pusmečio grįžo į Vilnių ir tęsė savarankišką studijas. Be Toros ir Talmudo studijų, Eljas gilinosi į teorinę kabbalą ir dar neturėdamas trylikos metų užsiėmė praktine kabbala bandydamas sukurti Golemą. Šį Gaono gyvenimo momentą savo raštuose mini vienas žymiausių Gaono mokinių Chaimas iš Voložino, kuris po Gaono mirties įkūrė žymiąją Voložino ješyvą.

Kai kurie tyrinėtojai mano, kad kabbalos studijos dar labiau sustiprino ir taip anksti pasireiškusių Elijahu polinkį į uždaramą. Dvidešimtmetis Elijahu, palikęs žmoną ir vaikus, iškeliavo klajoti po Lenkijos ir Vokietijos miestus bei miestelius. Apie šį jo gyvenimo laikotarpį išlikę daugybė legendų, pasakojančių apie Gaono šventumą

ir universalias žinias, kuriomis jis stebingai net europietiškus mokslininkus. Po penkerių metų klajonių, 1745m. Gaonas grįžo į Vilnių ir gyveno čia iki pat mirties – 1797 m.

Ne tik Vilniaus Gaono kartos žmonės žavėjosi nepaprasta jo erudicija bei daugelio pasaulietinių mokslų išmanymu.

Gaono kūrybinis palikimas, kurį sudaro daugiau nei septyniasdešimt veikalų įvairiausiomis temomis – Šventraščio, Talmudo, mistinių kabbalos tekstų komentarai, hebrajų kalbos gramatika, ir ilgas sąrašas bendrųjų mokslų, tokių kaip geometrija, astronomija, medicina ir kt. – ir šiandien tebekelia didelį susidomėjimą tiek tarp šiuolaikinių žydų religinių autoritetų, tiek ir tarp mokslininkų.

Vilniaus Gaono Elijahu ben Solomon Zalmano autoritetas pasaulyje toks didelis, kad neatsirastų religingo praktikuojančio žydo, kuris nežinotų, kas yra „Vilna Gaon“ arba „Elijah Gaon.“

Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos gimnazistai nuotoliniu

mokymosi laikotarpiu sukūrė darbus, skirtus žydų bendruomenei ir Vilniaus Gaono 300 metų sukakčiai atminti.

Šiuos darbus gimnazija paviešino savo feisbuko paskyroje. Dalijamės ir mes gimnazistų kūryba.

Istoriniai šaltiniai byloja, kad garsiojo Vilniaus Gaono brolis kadais gyveno Želvoje. Pabandėme išsiaiškinti, ar tai mitas, ar tiesa.

Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus Lietuvos žydų kultūros ir tapatybės muziejaus ekspozicijos vadovė Saulė Valiūnaitė paaiškino, kad šį faktą gana sunku patikrinti.

Tai įrodančių istorinių duomenų nėra, tačiau atsiminimuose ir pasakojimuose apie Želvos žydų bendruomenę minima, jog Vilniaus Gaono brolis Mošė ben Šlomo Zalman gyveno Želvoje, kuri tuo metu vadinosi Podzelve.

Parengė Vilma Nemunaitienė

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Vilniaus Gaono portretas.